

การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาทธรรมในการเสริมสร้างจริยธรรมและคุณธรรม ในวงราชการ

Application of the Iddhipādadhmma in Strengthening Ethics and Virtue in the Public Sector

นฤพันธ์ สมเจริญ

Nareupan Somcharoen

อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต

วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Lecturer of the Bachelor of Public Administration Program

Lamphun Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding Author Email: nareupan.som@mcu.ac.th

Received: 2025-05-21 Revised: 2025-06-29 Accepted: 2025-07-17

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอชุดความรู้เกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาทธรรมในการเสริมสร้างจริยธรรมและคุณธรรมในวงราชการ ซึ่งจากการศึกษาค้นคว้าข้อมูลพบว่า พุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งปัญญาและความเมตตาที่มุ่งเน้นการพัฒนาจิตใจและการดำเนินชีวิตอย่างมีศีลธรรม หลักธรรมทางพุทธศาสนาจึงสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารภาครัฐ เพื่อเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรม และธรรมาภิบาลในการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่รัฐ โดยเฉพาะหลักอิทธิบาท 4 ซึ่งประกอบด้วย ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารงานภาครัฐเพื่อส่งเสริมประสิทธิภาพ ความรับผิดชอบ และความโปร่งใส โดยเน้นการทำงานด้วยความรักในหน้าที่ ความเพียรใฝ่รู้ ความตั้งใจจริง และการใช้ปัญญาใคร่ครวญ ส่งผลให้การบริหารเป็นไปอย่างมีคุณธรรมและเกิดประโยชน์สูงสุดต่อประชาชน โดยเริ่มจากการปลูกฝังฉันทะให้ข้าราชการรักในงานและมุ่งประโยชน์ส่วนรวม ตามด้วยวิริยะที่ผลักดันให้เกิดความมุ่งมั่นไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค เสริมด้วยจิตตะที่เน้นความตั้งใจ ใส่ใจในหน้าที่ และจบด้วยวิมังสาที่ส่งเสริมการใช้ปัญญาใคร่ครวญ ปรับปรุงงานอย่างมีธรรมาภิบาล หลักธรรมทั้งสี่ยังช่วยพัฒนาวัฒนธรรมองค์กรให้มีคุณภาพ โปร่งใส และเป็นที่น่าไว้วางใจของประชาชน

คำสำคัญ: การประยุกต์, อิทธิบาทธรรม, การเสริมสร้างจริยธรรม

Abstract

This academic article seeks to explore and establish a framework of knowledge regarding the integration of the four foundations of mindfulness into fostering ethics and morality within the public sector. The research reveals that Buddhism, as a religion rooted in wisdom and compassion, emphasizes mental development and ethical living. Thus, Buddhist principles can be effectively applied within public administration to reinforce virtues, ethical standards, and good governance among public officials. In particular, the four foundations of mindfulness Chanda (desire), Viriya (effort), Citta (thought), and Vimamsa (investigation) can be utilized in managing public affairs to boost efficiency, accountability, and transparency. These principles underscore the value of working with a sense of duty, enthusiasm for learning, sincerity, and the application of reflective wisdom. Their integration results in ethical governance practices that prioritize the well-being of the populace.

It begins with fostering Chanda, aiming to inspire civil servants to develop a love for their work with a focus on the collective good. This is followed by cultivating Viriya, encouraging perseverance and resilience in overcoming challenges, while Citta nurtures dedication and attentiveness in fulfilling responsibilities. Finally, Vimamsa is emphasized to refine processes, promote innovation, and enhance adherence to good governance through the application of contemplative wisdom. Collectively, these principles not only bolster the ethical management of public functions but also support the establishment of a high-quality, transparent, and publicly trustworthy organizational culture.

Keywords: Application, Iddhipādadhamma, Establishing Ethical Principles

บทนำ

นับตั้งแต่ที่รัฐบาลได้กำหนดนโยบายที่มุ่งเน้นการพัฒนาระบบราชการ เพื่อให้หน่วยงานภาครัฐปรับปรุงการทำงานและยกระดับการบริหารจัดการให้มีประสิทธิภาพ โดยมีการประเมินผลการปฏิบัติราชการตามหลักการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี และมีการนำแนวคิดและเครื่องมือการบริหารจัดการสมัยใหม่มาใช้ในภาคราชการ ภายใต้การประยุกต์ใช้แนวทางการบริหารของภาครัฐกิจ เช่น การบริหารเชิงยุทธศาสตร์ การลดขั้นตอนการทำงาน การประเมินความพึงพอใจ การจัดทำคำรับรองการปฏิบัติราชการ การเสนอแผนการเปลี่ยนแปลง การบริหารความเสี่ยง และการพัฒนาระบบสารสนเทศ เป็นต้น ซึ่งส่งผลให้ขีดความสามารถของภาครัฐอยู่ในระดับที่ดีขึ้น (สรวิชัย เปรมชื่น, 2559: 41) กระบวนทัศน์เดิมในการบริหารราชการไทยที่พบว่าเป็นปัญหาคือ การที่องค์กรภาครัฐยังคงใช้แนวทางและวิธีการบริหารแบบเก่า ที่ออกแบบมาเพื่อแก้ปัญหาการบริหารราชการในช่วงที่สภาพแวดล้อมมีความผันผวนและสลับซับซ้อนไม่มากนัก องค์กรภาครัฐของไทยส่วนใหญ่ไม่คุ้นเคยกับแนวทางการกำกับดูแล (Governance) หากแต่ยังคงแนวทางการบริหารผ่านกลไกระบบราชการตามแนวทางของทฤษฎีการบริหารจัดการแบบดั้งเดิม (Classic Management Theory) ทำให้ไม่สามารถก้าวข้ามสถานะของความเป็นระบบราชการในความหมายขององค์กรในยุคดั้งเดิม ที่มุ่งรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางและขยายตัวจนมีขนาดใหญ่โตเทอะทะ ไม่สามารถปฏิบัติการอย่างคล่องตัวรับสภาพแวดล้อม การบริหารจัดการในยุคปัจจุบัน ที่มีความเป็นพลวัตและความสลับซับซ้อนอย่างสูงได้อย่างมีประสิทธิภาพ ตลอดจนไม่สามารถสร้างความยั่งยืนในกระบวนการพัฒนาประเทศได้ (ไชยนันท์ ปัญญาศิริ, 2560: 3-5) การยกระดับขีดความสามารถของบุคลากรและประสิทธิภาพของการบริหารภาครัฐให้มีคุณภาพในระดับมาตรฐานสากลนั้น จำเป็นต้องดำเนินควบคู่ไปกับการส่งเสริมให้หน่วยงานมีสมรรถนะสูง (High Performance Organization) โดยมุ่งเน้นให้บุคลากรในองค์กรภาครัฐมีความพร้อมในการเรียนรู้ คิดริเริ่ม ปรับตัว และรับมือกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอย่างท้าทายและหลากหลายอย่างเหมาะสม

ประการสำคัญ ในยุคที่สังคมไทยเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงทั้งในระดับภายในและภายนอกประเทศ การบริหารภาครัฐจำเป็นต้องปรับตัวให้เท่าทันกับกระแสโลกาภิวัตน์และความคาดหวังของประชาชนที่มีต่อระบบราชการ ไม่เพียงแต่ในด้านประสิทธิภาพและความโปร่งใส แต่ยังรวมถึงความยึดมั่นในคุณธรรมและจริยธรรมของผู้ปฏิบัติงานภาครัฐด้วย อย่างไรก็ตาม แม้จะมีการนำนโยบายและเครื่องมือการจัดการที่ทันสมัยเข้ามาใช้อย่างกว้างขวาง การสร้างความยั่งยืนของคุณธรรมในระบบราชการยังคงต้องอาศัยการบ่มเพาะภายในจิตใจของบุคลากรอย่างต่อเนื่อง ซึ่งหนึ่งในแนวทางที่สามารถตอบโจทย์นี้ได้ คือการประยุกต์

ใช้หลักธรรมทางพุทธศาสนาในการบริหาร โดยเฉพาะหลักอิทธิบาท ๔ ซึ่งประกอบด้วย ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา เป็นหลักธรรมที่แสดงถึงแนวทางแห่งความสำเร็จอย่างมีคุณธรรม โดยสามารถประยุกต์ใช้ในการบริหารราชการเพื่อเสริมสร้างแรงจูงใจที่บริสุทธิ์ ความมุ่งมั่นในการทำงาน การใช้สติปัญญาอย่างรอบคอบ และการอุทิศตนต่อภารกิจเพื่อประโยชน์ส่วนรวม หากหลักธรรมนี้ได้รับการบูรณาการอย่างเหมาะสม จะสามารถยกระดับคุณภาพการทำงานของบุคลากรภาครัฐให้เกิดทั้งประสิทธิภาพและความเป็นธรรม อันเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาระบบราชการอย่างแท้จริง

ดังนั้นแล้ว บทความนี้ได้นำเสนอแนวทางการเสริมสร้างจริยธรรมและคุณธรรมในวงราชการด้วยหลักธรรมทางพุทธศาสนา ทั้งนี้ การพัฒนาศักยภาพของบุคลากรและระบบการบริหารไม่ควรจำกัดอยู่เพียงด้านเทคนิคหรือระบบการจัดการเท่านั้น หากแต่ควรเปิดพื้นที่ให้มีการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพุทธศาสนาเข้ามาเป็นแนวทางในการพัฒนาจิตสำนึก ความรับผิดชอบ และวินัยในตนเองของข้าราชการ อันจะนำไปสู่การเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรม และความโปร่งใสในการบริหารงานภาครัฐอย่างยั่งยืน

แนวคิดการบริหารงานภาครัฐ

กระบวนทัศน์เดิมในระบบการบริหารราชการไทย หมายถึง แนวคิดการบริหารงานภาครัฐที่ยึดตามรัฐประศาสนศาสตร์ดั้งเดิม (Old Public Administration: OPA) ซึ่งเป็นแนวคิดที่เริ่มก่อตัวขึ้นระหว่างปี ค.ศ. 1887–1968 โดยเน้นหลักการสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ ความมีประสิทธิภาพ (Efficiency) ประสิทธิภาพ (Effectiveness) และความประหยัด (Economy) เป็นหลักในการบริหารราชการ

แนวคิดที่ประกอบกันขึ้นเป็นกระบวนทัศน์เดิมของรัฐประศาสนศาสตร์มีลักษณะเป็นความรู้ในเชิงสหวิทยาการ โดยประกอบด้วยแนวคิดสำคัญหลายประการ เช่น แนวคิดการแยกการบริหารออกจากการเมือง (Politics-Administration Dichotomy) ของวูดโรว์ วิลสัน (Woodrow Wilson) ซึ่งถือเป็นจุดกำเนิดของวิชารัฐประศาสนศาสตร์ในปี ค.ศ. 1887 แนวคิดทฤษฎีระบบราชการ (The Bureaucracy Theory) ของแมกซ์ เวเบอร์ (Max Weber) ที่อธิบายการจัดองค์กรที่มีขนาดใหญ่ มีระเบียบแบบแผน และมีความสลับซับซ้อน รวมถึงแนวคิดการจัดการแบบวิทยาศาสตร์ (Scientific Management) ของเฟรดเดอริก ดับเบิลยู. เทย์เลอร์ (Frederick W. Taylor) และหลักการบริหารขององรี ฟาโยล (Henri Fayol) (กิตติเดช ศรีสุวรรณ, 2566: 8-9) ซึ่งต่างก็มีอิทธิพลต่อโครงสร้างและวิธีการบริหารภาครัฐในยุคนั้นอย่าง

มาก แม้แนวคิดเหล่านี้จะมีส่วนช่วยพัฒนาระบบราชการให้มีระเบียบและมีระบบในการบริหารจัดการ แต่อย่างไรก็ตาม ในบริบทปัจจุบันที่สังคมและปัญหาสาธารณะมีความซับซ้อนมากขึ้น กระบวนทัศน์เดิมเหล่านี้ก็เริ่มแสดงให้เห็นถึงข้อจำกัด โดยเฉพาะในเรื่องของความยืดหยุ่น การตอบสนองต่อความต้องการของประชาชน และการสร้างคุณธรรมจริยธรรมในวงราชการ ซึ่งจำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนแนวทางการบริหารให้สอดคล้องกับบริบทใหม่ของการปกครอง และการให้บริการสาธารณะ

การบริหารงานภาครัฐ หมายถึง การบริหารงานของหน่วยงานของรัฐและองค์กรที่ได้รับมอบหมายให้ดำเนินการบริการสาธารณะ รวมถึงการขับเคลื่อนนโยบายที่มุ่งเน้นการส่งเสริมสวัสดิการและประโยชน์ส่วนรวมของสังคม ในขณะที่การจัดการภาคเอกชนเกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของธุรกิจและองค์กรที่ขับเคลื่อนโดยเป้าหมายด้านผลกำไรและการเพิ่มมูลค่าให้แก่ผู้ถือหุ้น ความแตกต่างเชิงโครงสร้างระหว่างสองภาคส่วนนี้สะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนในด้านเป้าหมาย กระบวนการตัดสินใจ กลยุทธ์การจัดสรรทรัพยากร และเกณฑ์การประเมินผลสัมฤทธิ์ขององค์กร หนึ่งในแนวคิดสำคัญของการจัดการภาครัฐคือแนวคิดเรื่อง “คุณค่าสาธารณะ” (Public Value) ซึ่งเน้นการสร้างประโยชน์สูงสุดให้แก่สังคมโดยรวม และตอบสนองต่อความต้องการ ตลอดจนความคาดหวังของพลเมืองอย่างรอบด้าน ผู้จัดการภาครัฐจึงมีบทบาทสำคัญในการบริหารทรัพยากรให้เกิดประสิทธิภาพ ส่งมอบบริการที่มีคุณภาพ และรักษามาตรฐานด้านความโปร่งใสและความรับผิดชอบในทุกกระบวนการกำกับดูแล ในทางกลับกัน การจัดการภาคเอกชนดำเนินไปบนพื้นฐานของแนวคิดเรื่อง “มูลค่าของผู้ถือหุ้น” (Shareholder Value) โดยที่ผู้บริหารจะมุ่งเน้นการสร้างผลกำไรและผลตอบแทนจากการลงทุนผ่านกระบวนการดำเนินธุรกิจที่มีประสิทธิภาพ และการวางแผนเชิงกลยุทธ์เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน และนอกจากนี้ ความเป็นผู้นำในภาครัฐยังมีความแตกต่างจากภาคเอกชนอย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะในด้านการบริหารจัดการกับความซับซ้อนทางการเมือง การสร้างความร่วมมือระหว่างองค์กร และการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ซึ่งล้วนมีบทบาทสำคัญต่อการกำหนดนโยบายสาธารณะที่ตอบสนองต่อผลประโยชน์ของประชาชนในระยะยาว (สัญญา เคนาภูมิ และวัชรภรณ์ จันทนกุล, 2567: 23-24)

จริยธรรมและคุณธรรมสำหรับข้าราชการ

ในบริบทของการบริหารภาครัฐที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การเสริมสร้างจริยธรรมและคุณธรรมให้แก่ข้าราชการถือเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาระบบราชการให้มีความ

โปร่งใส เที่ยงธรรม และได้รับความไว้วางใจจากประชาชน จริยธรรมและคุณธรรมไม่เพียงแต่ช่วยกำกับพฤติกรรมของข้าราชการให้ดำรงตนอย่างเหมาะสมเท่านั้น แต่ยังส่งเสริมให้เกิดวัฒนธรรมองค์กรที่ยั่งยืนและเป็นแบบอย่างที่ดีต่อสังคมโดยรวม

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 76 วรรคสาม บัญญัติให้รัฐพึงจัดให้มี มาตรฐานทางจริยธรรม เพื่อให้หน่วยงานของรัฐใช้เป็นหลักในการกำหนดประมวลจริยธรรมสำหรับเจ้าหน้าที่ของรัฐในหน่วยงานนั้น ๆ ซึ่งต้องไม่ต่ำกว่ามาตรฐานทางจริยธรรมดังกล่าว ทั้งนี้ พระราชบัญญัติมาตรฐานทางจริยธรรม พ.ศ. 2562 มาตรา 5 ได้กำหนดมาตรฐานทางจริยธรรม ซึ่งเป็นหลักเกณฑ์การประพฤติปฏิบัติอย่างมีคุณธรรมของเจ้าหน้าที่ของรัฐ เพื่อใช้เป็นแนวทางสำคัญในการจัดทำประมวลจริยธรรมของแต่ละหน่วยงานของรัฐ โดยประกอบด้วยหลักการสำคัญ 7 ประการ ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน, 2563: 1)

1. ยึดมั่นในสถาบันหลักของประเทศ ได้แก่ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข โดยแสดงออกถึงความภูมิใจในชาติ รักษาผลประโยชน์ของประเทศ ปฏิบัติตามหลักศาสนาที่ตนนับถือ เคารพในความแตกต่างทางศาสนา ปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญและกฎหมาย และเทิดทูนรักษาไว้ซึ่งสถาบันพระมหากษัตริย์

2. ซื่อสัตย์สุจริต ปฏิบัติหน้าที่อย่างตรงไปตรงมาตามกฎหมายและตามทำนองคลองธรรม ด้วยความโปร่งใสและตรวจสอบได้ ไม่แสดงพฤติกรรมที่ส่อไปในทางแสวงหาผลประโยชน์โดยมิชอบ รับผิดชอบต่อหน้าที่ พร้อมรับการตรวจสอบ มีจิตสำนึกที่ดี คำนึงถึงผลกระทบต่องสังคม สิ่งแวดล้อม สิทธิมนุษยชน และเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

3. กล้าตัดสินใจและยืนหยัดทำในสิ่งที่ถูกต้องชอบธรรม กล้าคัดค้านสิ่งที่ไม่ถูกต้องกล้าเปิดเผยหรือรายงานการทุจริตประพฤติมิชอบต่อผู้มีหน้าที่รับผิดชอบ ใช้ดุลยพินิจในการปฏิบัติหน้าที่โดยปราศจากอคติ และไม่กระทำการสิ่งใดที่ไม่เหมาะสมเพียงเพื่อรักษาผลประโยชน์หรือสถานภาพของตนเอง

4. ยึดประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน ไม่มีผลประโยชน์ทับซ้อน เสียสละ มีจิตสาธารณะ แยกเรื่องส่วนตัวออกจากหน้าที่การงาน ไม่กระทำการที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างผลประโยชน์ส่วนบุคคลกับประโยชน์สาธารณะ และไม่ประกอบกิจการหรือเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์อันเกิดจากการปฏิบัติหน้าที่ของตน

5. มุ่งผลสัมฤทธิ์ ประสิทธิภาพ และคุณภาพของงาน ปฏิบัติงานด้วยความรวดเร็วทันต่อเวลาและสถานการณ์ คำนึงถึงประโยชน์และความคุ้มค่าในการใช้ทรัพยากรของรัฐ รักษา

มาตรฐานการทำงานที่ดี พัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง ใช้เทคโนโลยีอย่างเหมาะสม เชื่อมมั่นในระบบการทำงานเป็นทีม และให้บริการประชาชนด้วยความเต็มใจ โดยเปิดเผยข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องและครบถ้วน

6. ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเที่ยงธรรม ปราศจากอคติ ไม่เลือกปฏิบัติโดยใช้อารมณ์ ความสัมพันธ์ส่วนตัว หรือเหตุผลจากความแตกต่างด้านเชื้อชาติ ศาสนา เพศ อายุ สภาพร่างกาย หรือสถานะทางเศรษฐกิจและสังคม ทั้งนี้ ต้องรักษาความเป็นกลางทางการเมืองโดยไม่ใช้อำนาจหน้าที่เพื่อเอื้อประโยชน์หรือให้คุณให้โทษแก่นักการเมืองหรือพรรคการเมือง

7. ดำรงตนเป็นแบบอย่างของข้าราชการที่ดี และรักษาภาพลักษณ์ของหน่วยงานของรัฐ โดยประพฤติตนให้น่าเชื่อถือและเป็นที่ศรัทธาของประชาชน ปฏิบัติต่อประชาชนด้วยความสุภาพ อ่อนน้อมถ่อมตน ไม่ใช้อำนาจในทางที่ไม่เหมาะสม ดำเนินชีวิตอย่างเรียบง่าย โดยน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง พระบรมราโชวาท และหลักคำสอนทางศาสนามาประยุกต์ใช้ พร้อมทั้งปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดี มีวินัยและเคารพกฎหมาย

นอกจากนี้ บุคคลผู้ดำรงตำแหน่งข้าราชการพลเรือนทุกตำแหน่ง ต้องยึดมั่นในค่านิยมหลักของมาตรฐานจริยธรรมสำหรับผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองและเจ้าหน้าที่ของรัฐ 9 ประการ ดังนี้ (สำนักงานผู้ตรวจการแผ่นดิน, 2557: 130)

1. การยึดมั่นในคุณธรรมและจริยธรรม
2. การมีจิตสำนึกที่ดี ซื่อสัตย์ สุจริต และรับผิดชอบ
3. การยึดถือประโยชน์ของประเทศชาติเหนือกว่าประโยชน์ส่วนตน และไม่มีผลประโยชน์ทับซ้อน
4. การยืนหยัดทำในสิ่งที่ถูกต้อง เป็นธรรม และถูกกฎหมาย
5. การให้บริการแก่ประชาชนด้วยความรวดเร็ว มีอัธยาศัย และไม่เลือกปฏิบัติ
6. การให้ข้อมูลข่าวสารแก่ประชาชนอย่างครบถ้วน ถูกต้อง และไม่บิดเบือนข้อเท็จจริง
7. การมุ่งผลสัมฤทธิ์ของงาน รักษามาตรฐาน มีคุณภาพ โปร่งใส และตรวจสอบได้
8. การยึดมั่นในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข
9. การยึดมั่นในหลักจรรยาวิชาชีพขององค์กร

สรุปได้ว่า รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560 และพระราชบัญญัติมาตรฐานทางจริยธรรม พ.ศ. 2562 กำหนดให้หน่วยงานของรัฐต้องมีมาตรฐานจริยธรรมเป็นแนวทางในการจัดทำประมวลจริยธรรมสำหรับเจ้าหน้าที่ของรัฐ โดยเน้นการยึดมั่นในสถาบันหลักของชาติ ความซื่อสัตย์สุจริต

ความกล้าหาญในการทำสิ่งที่ถูกต้อง การคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม การมุ่งเน้นประสิทธิภาพ และผลสัมฤทธิ์ ความเป็นธรรม และการเป็นแบบอย่างที่ดีของข้าราชการ ทั้งยังต้องยึดถือค่านิยมหลัก 9 ประการตามที่สำนักงานผู้ตรวจการแผ่นดินกำหนด เพื่อให้การปฏิบัติหน้าที่ยึดหลักธรรมาภิบาล โปร่งใส ตรวจสอบได้ และสร้างความเชื่อมั่นแก่ประชาชน

พุทธศาสนากับการบริหารภาครัฐ

พุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งปัญญาและความเมตตาที่มุ่งเน้นการพัฒนาจิตใจและการดำเนินชีวิตอย่างมีศีลธรรม หลักธรรมทางพุทธศาสนาจึงสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารภาครัฐ เพื่อเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรม และธรรมาภิบาลในการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่รัฐ โดยเฉพาะหลักอิทธิบาท 4 ซึ่งประกอบด้วย ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารงานภาครัฐเพื่อส่งเสริมประสิทธิภาพ ความรับผิดชอบ และความโปร่งใส โดยเน้นการทำงานด้วยความรักในหน้าที่ ความเพียรใฝ่รู้ ความตั้งใจจริง และการใช้ปัญญาใคร่ครวญ ส่งผลให้การบริหารเป็นไปอย่างมีคุณธรรมและเกิดประโยชน์สูงสุดต่อประชาชน

อิทธิบาท แปลว่า บทฐานแห่งความสำเร็จ หมายถึง สิ่งซึ่งมีคุณธรรม เครื่องให้ถึงความสำเร็จตามที่ตนประสงค์ ผู้หวังความสำเร็จในสิ่งใด ต้องทำตนให้สมบูรณ์ ด้วยสิ่งที่เรียกว่า อิทธิบาท ซึ่งจำแนกไว้เป็น 4 คือ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 11 ข้อ 306: 277)

1. ฉันทะ ความพอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น
2. วิริยะ ความพากเพียรในสิ่งนั้น
3. จิตตะ ความเอาใจใส่ใฝ่ในสิ่งนั้น
4. วิมังสา ความหมั่นสอดส่องในเหตุผลของสิ่งนั้น

อิทธิบาท 4 นี้เกื้อหนุนกันและมักมาด้วยกัน เช่น เกิดฉันทะ ก็มีใจรักแล้วทำให้เพียร เมื่อพากเพียร ก็เอาใจจดจ่อใส่ใจอยู่เสมอ และเปิดช่องให้พิจารณาไตร่ตรอง โดยพอสรุปพอเข้าใจ ดังนี้ (พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), 2542: 842-844)

1. ฉันทะ แปลว่า ความพอใจ ได้แก่ ความมีใจรักในสิ่งที่ทำ และพอใจใฝ่รักในจุดหมายของสิ่งที่ทำนั้น อยากทำสิ่งนั้นๆ ให้สำเร็จ อยากให้งานนั้นหรือสิ่งนั้นบรรลุ พุดง่ายๆ ว่า รักงานและรักจุดหมายของงาน พุทให้สักระยะไปในทางธรรมว่า ความรักความใฝ่ใจปรารถนาต่อภาวะดีงามเต็มเปี่ยมสมบูรณ์ ซึ่งเป็นจุดหมายของสิ่งกระทำหรือซึ่งเข้าถึงได้ด้วยการกระทำนั้น อยากให้สิ่งนั้นๆ เข้าถึงดำรงอยู่ในภาวะที่ดีทั้งดงามที่ประณีต ที่สมบูรณ์ที่สุดของมันหรืออยาก

ให้ภาวะดีงานเต็มเปี่ยมสมบูรณ์ของสิ่งนั้นๆ ของงานนั้น อยากให้สำเร็จผลตามจุดหมายที่ตั้งมานั้น เมื่อเห็นสิ่งนั้นหรืองานนั้นกำลังเดินหน้าไปสู่จุดหมาย ก็เกิดปิติเป็นความเอิบอิ่มใจ

2. วิริยะ แปลว่า ความอาจหาญ แกล้วกล้า บากบั่น ก้าวไป ใจสู้ไม่ย่อท้อไม่หวั่นกลัวต่ออุปสรรคและความยากลำบาก เมื่อคนรู้ว่าสิ่งใดมีคุณค่าควรแก่การบรรลุถึง ถ้าวิริยะเกิดขึ้นแก่เขาแล้ว แม้ได้ยินว่าจุดหมายนั้นจะลุล่วงได้ยากนัก มีอุปสรรคมาก หรืออาจใช้เวลายาวนานเท่านั้นปีเท่านั้นเดือนเขาก็ไม่ท้อถอย กลับเห็นเป็นสิ่งที่ท้าทายที่เขาจะเอาชนะให้ได้ทำให้สำเร็จ

3. จิตตะ แปลว่า ความคิดจดจ่อหรือเอาใจฝักใฝ่ได้แก่ ความมีจิตผูกพันจดจ่อเผ้าคิดเรื่องนั้นในอยู่กับงานนั้น ไม่ปล่อย ไม่ห่างไปไหน ถ้าจิตตะเป็นไปอย่างแรงกล้าในเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรืองานอย่างใดอย่างหนึ่ง

4. วิมังสา แปลว่า ความสอบสวนไตร่ตรอง ได้แก่การใช้ปัญญาพิจารณาหมั่นใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผล และตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนเกินเลย บกพร่องหรือขัดข้อง เป็นต้น ในกิจที่ทำ รู้จักทดลองและคิดค้นหาทางแก้ไขและปรับปรุง

สรุปได้ว่า พุทธศาสนาคือศาสนาแห่งปัญญาและความเมตตาที่มุ่งเน้นการพัฒนาจิตใจและการดำเนินชีวิตอย่างมีศีลธรรม ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารภาครัฐ เพื่อส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม และธรรมาภิบาล โดยเฉพาะหลักอิทธิบาท 4 ซึ่งเป็นฐานแห่งความสำเร็จ ประกอบด้วย ความรักในงาน ความพากเพียร ความใส่ใจ และการใคร่ครวญอย่างมีเหตุผล อันเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้การบริหารงานภาครัฐดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ โปร่งใส และเกิดประโยชน์สูงสุดต่อประชาชน

พุทธศาสนากับการบริหารภาครัฐ: การเสริมสร้างจริยธรรมและคุณธรรมในวงราชการ

พุทธศาสนาไม่เพียงแต่สอนเรื่องการพัฒนาจิตใจส่วนบุคคลเท่านั้น แต่ยังให้แนวทางสำคัญในการดำรงตนในฐานะผู้ปฏิบัติหน้าที่ในสังคม โดยเฉพาะในบริบทของการบริหารภาครัฐ ที่จำเป็นต้องอาศัยหลักจริยธรรม คุณธรรม และธรรมาภิบาลในการตัดสินใจและบริหารจัดการ เพื่อประโยชน์สุขของประชาชนส่วนรวม หลักธรรมหนึ่งที่เหมาะสมอย่างยิ่งในการประยุกต์ใช้ในบริบทนี้คือ “อิทธิบาท 4” ซึ่งประกอบด้วย ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา ถือเป็น “บทฐานแห่งความสำเร็จ” ทั้งทางโลกและทางธรรม

1. ฉันทะ (ความพอใจและรักในงานที่ทำ) การบริหารงานภาครัฐให้มีประสิทธิภาพ เริ่มต้นจากการที่เจ้าหน้าที่ของรัฐมีความรักและศรัทธาในงานที่ตนรับผิดชอบ ฉันทะทำให้

ข้าราชการไม่ทำงานเพียงเพื่อผลตอบแทน แต่ทำด้วยจิตใจที่มุ่งหวังประโยชน์สุขของประชาชน การมีฉันทะยังช่วยลดปัญหาทุจริต เนื่องจากเมื่อมีใจรักในหน้าที่ก็จะเกิดความรู้สึกผูกพันและห่วงแหนในคุณค่าของงานนั้นอย่างแท้จริง นอกจากนี้ฉันทะยังเป็นแรงจูงใจภายในที่ยั่งยืนมากกว่ารางวัลภายนอก

2. วิริยะ (ความเพียรพยายามและไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค) ระบบราชการมักต้องเผชิญกับข้อจำกัด เช่น ข้อบังคับที่ซับซ้อน งบประมาณจำกัด หรือแรงกดดันจากฝ่ายต่าง ๆ การมีวิริยะทำให้เจ้าหน้าที่รัฐสามารถฝ่าฟันปัญหาเหล่านี้ด้วยความมุ่งมั่นและไม่ท้อถอย การทำงานอย่างต่อเนื่องและอดทน ยังสะท้อนถึงความรับผิดชอบต่อสังคมและประเทศชาติ อีกทั้งยังสร้างวัฒนธรรมการทำงานที่เน้นความอดุสาหะมากกว่าการทำงานแบบเช้าชามเย็นชาม

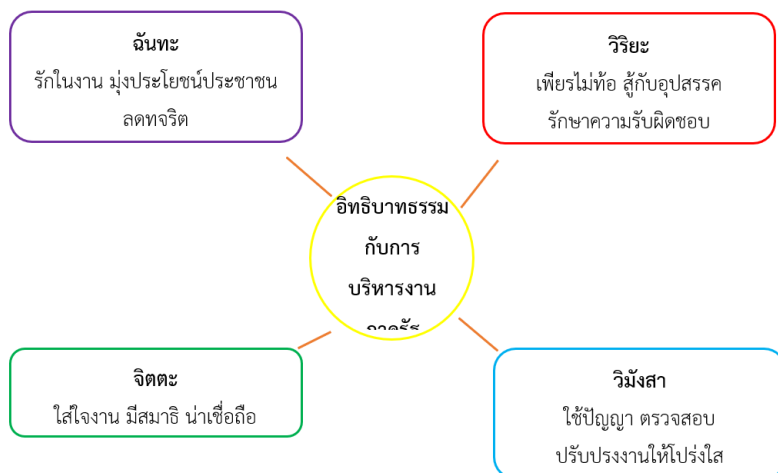
3. จิตตะ (ความตั้งใจจริง เอาใจใส่ใฝ่รู้ในงาน) การบริหารงานภาครัฐอย่างมีคุณธรรม ต้องอาศัยความใส่ใจในรายละเอียด ไม่ละเลยหน้าที่ และมีสมาธิจดจ่อกับการกิจที่ได้รับมอบหมาย เจ้าหน้าที่รัฐที่มีจิตตะจะไม่เพิกเฉยต่อความทุกข์ยากของประชาชน แต่จะทำงานอย่างเต็มกำลังเพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาองค์กร การมีจิตตะยังช่วยทำให้เกิดความเป็นมืออาชีพในราชการ นำไปสู่ความน่าเชื่อถือและความไว้วางใจจากประชาชน

4. วิมังสา (การใช้ปัญญาพิจารณา ใคร่ครวญและประเมินผล) วิมังสาช่วยให้การบริหารงานราชการมีความรอบคอบ ไม่ยึดติดกับแนวทางเดิมโดยไม่พิจารณาผลลัพธ์ การมีวิมังสาทำให้เจ้าหน้าที่กล้าทบทวน ตรวจสอบตนเอง และพัฒนาระบบงานอย่างต่อเนื่องเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ การใคร่ครวญด้วยปัญญายังช่วยเกิดธรรมาภิบาล โดยเฉพาะในด้านความโปร่งใสและการตรวจสอบได้ ซึ่งเป็นหลักพื้นฐานของการบริหารที่ดีในภาครัฐ

การประยุกต์ใช้หลักอริยบท 4 ในระบบราชการส่งผลในเชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญต่อการพัฒนาองค์กรและบุคลากรภาครัฐ โดยเฉพาะในด้านจริยธรรมและคุณธรรม หลักธรรมทั้งสี่ประการ ได้แก่ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา ช่วยหล่อหลอมให้เกิดวัฒนธรรมการทำงานที่เปี่ยมด้วยความรับผิดชอบ ความตั้งใจจริง และความ پاکเพียร ซึ่งนำไปสู่การสร้างรากฐานจริยธรรมที่มั่นคงในหน่วยงานราชการ เมื่อเจ้าหน้าที่มีความพึงพอใจและศรัทธาในงานที่ตนทำย่อมเกิดความตั้งใจในการให้บริการประชาชนอย่างเต็มที่ ทำให้คุณภาพของงานบริการภาครัฐยกระดับขึ้นทั้งในด้านประสิทธิภาพและความประทับใจของผู้รับบริการ ในขณะเดียวกัน หลักอริยบท 4 ยังช่วยลดแรงจูงใจในการแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตน เพราะผู้ปฏิบัติงานได้รับแรงผลักดันจากความรักในงาน ความมุ่งมั่น และความรู้สึกว่าได้สร้างคุณค่าต่อสังคม อันเป็นการสกัดกั้นพฤติกรรมทุจริตเชิงระบบที่มักเกิดจากความเบื่อหน่าย ไม่ผูกพัน หรือไม่เห็นคุณค่าของหน้าที่ นอกจากนี้ การฝึกฝนจิตตะและวิมังสายังส่งเสริมให้เกิดการพิจารณาตรวจสอบตนเอง

และองค์อย่างสม่ำเสมอ นำไปสู่การพัฒนาทั้งในระดับบุคคลและระดับองค์กร และการประยุกต์ใช้หลักธรรมเหล่านี้ยังมีผลต่อการพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหารภาครัฐ เพราะผู้นำที่ยึดหลักอิทธิบาทจะเป็นผู้มีความวิริยะ ใฝ่รู้ ใฝ่แก้ปัญหา และมีการใคร่ครวญอย่างมีสติ ส่งผลให้การตัดสินใจเป็นไปอย่างรอบคอบ มีเหตุผล และเป็นธรรม ภายใต้กรอบของธรรมาภิบาล อันจะนำมาซึ่งความโปร่งใส ตรวจสอบได้ และได้รับความไว้วางใจจากประชาชนในวงกว้าง ความไว้วางใจนี้เป็นรากฐานสำคัญที่ช่วยให้ภาครัฐสามารถบริหารจัดการได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงและความคาดหวังที่เพิ่มขึ้นจากสังคมในปัจจุบัน

องค์ความรู้ที่ได้รับ

ภาพที่ 1 แนวทางการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาทธรรมในการเสริมสร้างจริยธรรมและคุณธรรมในวงราชการ

จากภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ สามารถอธิบายได้ว่าการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 ในการเสริมสร้างจริยธรรมและคุณธรรมในวงราชการ เป็นแนวทางที่ช่วยปรับเปลี่ยนวิถีคิด และวัฒนธรรมการทำงานของเจ้าหน้าที่รัฐจากระบบที่เน้นเพียงการปฏิบัติตามกฎระเบียบ ไปสู่ระบบที่ขับเคลื่อนด้วยคุณธรรมภายใน โดยเริ่มต้นจาก ฉันทะ ซึ่งเป็นความรักในงานและความศรัทธาในภารกิจของตน เมื่อข้าราชการมีฉันทะ การทำงานก็จะไม่ใช่เพียงหน้าที่หรือเพื่อผลตอบแทน แต่จะเกิดจากความมุ่งมั่นที่จะสร้างประโยชน์ให้แก่ประชาชนและสังคม ซึ่งเป็นการ

วางรากฐานที่สำคัญในการลดปัญหาการทุจริตและสร้างจิตสำนึกที่มีคุณธรรม จากความรักในงานนั้น หากได้รับการส่งเสริมด้วย วิริยะ หรือความเพียรพยายามในการทำงาน ก็จะช่วยให้เจ้าหน้าที่สามารถเผชิญกับอุปสรรคต่าง ๆ อย่างเข้มแข็ง ไม่ย่อท้อต่อระบบที่อาจมีความซับซ้อนหรือแรงกดดันจากปัจจัยภายนอก ความมุ่งมั่นและไม่ทอดทิ้งหน้าที่นี้เองที่ทำให้เกิดวัฒนธรรมราชการที่จริงจัง มีความรับผิดชอบ และพร้อมเดินหน้าเพื่อเปลี่ยนแปลง ในขณะเดียวกัน จิตตะหรือความตั้งใจและเอาใจใส่ในงานที่รับผิดชอบ เป็นอีกปัจจัยที่ทำให้ข้าราชการสามารถพัฒนาความเป็นมืออาชีพได้อย่างแท้จริง เพราะเมื่อเกิดสมาธิและความใส่ใจ รายละเอียดเล็กน้อยในงานย่อมไม่ถูกกละเลย การให้บริการประชาชนจึงมีคุณภาพสูงขึ้น และยังส่งผลต่อความน่าเชื่อถือและความไว้วางใจจากประชาชนที่มีต่อหน่วยงาน สุดท่าย วิมังสา หรือการใช้ปัญญาไตร่ตรองและประเมินผล ทำให้การทำงานในระบบราชการไม่ยึดติดกับรูปแบบเดิมที่อาจล้าสมัย แต่เปิดรับการเปลี่ยนแปลงอย่างมีวิจารณญาณ เจ้าหน้าที่สามารถเรียนรู้จากความผิดพลาด กล้าทบทวนตนเอง และพัฒนางานให้โปร่งใส ตรวจสอบได้ ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของหลักธรรมาภิบาลและการบริหารราชการในยุคใหม่ที่ต้องตอบสนองต่อความคาดหวังของประชาชนอย่างแท้จริง

กล่าวโดยรวมแล้ว การนำหลักอิทธิบาท 4 มาใช้ไม่เพียงเป็นการปลูกฝังคุณธรรมในระดับบุคคลเท่านั้น แต่ยังส่งผลกระทบเชิงระบบต่อวัฒนธรรมองค์กร ความโปร่งใส และประสิทธิภาพในการให้บริการภาครัฐ อันนำไปสู่การสร้างระบบราชการที่ประชาชนเชื่อมั่นและเคารพอย่างยั่งยืน

สรุป

การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 ในการเสริมสร้างจริยธรรมและคุณธรรมในวงราชการนับเป็นแนวทางที่สอดคล้องกับการพัฒนาคุณภาพของระบบราชการไทยในเชิงลึก โดยเริ่มจาก ฉันทะ ซึ่งหมายถึงความรักและพอใจในงานที่ทำ เป็นแรงจูงใจภายในที่ทำให้เจ้าหน้าที่รัฐปฏิบัติหน้าที่ด้วยความศรัทธาและตั้งใจ มุ่งหวังประโยชน์สุขของประชาชนมากกว่าผลตอบแทนส่วนตน การมีฉันทะยังช่วยลดแนวโน้มการทุจริต เพราะเมื่อบุคคลรักในงานและเห็นคุณค่าในภารกิจของตน ก็ย่อมมีความห่วงแหนและซื่อสัตย์ต่อหน้าที่อย่างจริงจัง ต่อมา วิริยะ หรือความเพียร เป็นคุณธรรมที่ช่วยให้เจ้าหน้าที่รัฐสามารถเผชิญกับอุปสรรคและข้อจำกัดที่หลากหลายในระบบราชการได้อย่างไม่ย่อท้อ ไม่ว่าจะเป็นกฎระเบียบที่ซับซ้อน งบประมาณจำกัด หรือแรงกดดันจากสังคม การมีความเพียรยังสะท้อนความรับผิดชอบต่อองค์กรและประชาชน ช่วยสร้างวัฒนธรรมการทำงานที่ไม่หวังเพียงผลเฉพาะหน้า แต่เน้นความต่อเนื่อง

และยั่งยืน จิตตะ คือความตั้งใจและใฝ่รู้ ซึ่งมีบทบาทสำคัญต่อคุณภาพการบริหารงานภาครัฐ เจ้าหน้าที่ที่มีจิตตะจะทำงานอย่างรอบคอบ ไม่ละเลยรายละเอียด และใส่ใจต่อปัญหาและความเดือดร้อนของประชาชน สิ่งนี้ช่วยเสริมสร้างความเป็นมืออาชีพ และทำให้องค์กรราชการเป็นที่น่าเชื่อถือของสังคม เพราะสะท้อนถึงความจริงใจในการให้บริการ สุดท้ายคือ วิมังสา หรือการใช้ปัญญาไตร่ตรอง เป็นหลักธรรมที่ส่งเสริมให้เกิดการประเมินผลและปรับปรุงงานอย่างต่อเนื่อง ข้าราชการที่มีวิมังสาจะไม่ยึดติดกับกรอบเดิม แต่พร้อมเปิดรับข้อเสนอใหม่ ถ้าตรวจสอบตนเอง และพัฒนาระบบงานให้มีความโปร่งใสและตรวจสอบได้ อันเป็นหัวใจสำคัญของธรรมาภิบาลในภาครัฐ เมื่อหลักอริยบท 4 ถูกนำมาใช้ร่วมกันอย่างเป็นระบบ จะช่วยสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่ยึดมั่นในคุณธรรม พัฒนาเจ้าหน้าที่ให้มีภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม และทำให้ระบบราชการเป็นที่ไว้วางใจของประชาชน สะท้อนถึงการบริหารที่มีประสิทธิภาพ โปร่งใส และยั่งยืนในระยะยาว

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากบทความ

1) หน่วยงานภาครัฐควรบูรณาการหลักอริยบท 4 เข้ากับนโยบายการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ โดยเฉพาะในการฝึกอบรมข้าราชการ เพื่อปลูกฝังแรงจูงใจภายใน ความมุ่งมั่นในการทำงาน และการใฝ่รู้เชิงจริยธรรม

2) ควรจัดให้มีระบบประเมินผลการปฏิบัติงานที่สะท้อนคุณธรรม เช่น ความเพียร ความใส่ใจ และการพัฒนาตนเอง มากกว่าการวัดจากผลสัมฤทธิ์เชิงปริมาณเพียงอย่างเดียว

3) ควรส่งเสริมวัฒนธรรมการบริหารแบบมีส่วนร่วมที่เปิดโอกาสให้เจ้าหน้าที่รัฐได้เสนอแนวคิด ปรับปรุงงาน และตรวจสอบการดำเนินการอย่างมีวิมังสา เพื่อยกระดับความโปร่งใสและธรรมาภิบาลในองค์กร

2. ข้อเสนอเพื่อการเขียนบทความวิชาการครั้งต่อไป

1) ควรขยายการวิเคราะห์ไปยังกรณีศึกษาที่เป็นรูปธรรม เช่น หน่วยงานราชการที่ประสบความสำเร็จในการใช้หลักอริยบท 4 เพื่อเสริมความน่าเชื่อถือและความชัดเจนของข้อเสนอ

2) ควรเชื่อมโยงหลักอริยบท 4 กับทฤษฎีหรือกรอบแนวคิดด้านจริยธรรมในภาครัฐ เช่น ทฤษฎีธรรมาภิบาลหรือโมเดลคุณธรรมจริยธรรมสากล เพื่อเสริมมิติทางวิชาการ

และการเปรียบเทียบ

3) ควรเพิ่มมุมมองจากผู้ปฏิบัติงานจริง เช่น การสัมภาษณ์ข้าราชการในระดับต่าง ๆ เพื่อสะท้อนข้อเท็จจริง และเสริมความสมบูรณ์ของข้อมูลเชิงคุณภาพในการวิเคราะห์ประเด็นปัญหาและแนวทางพัฒนา

บรรณานุกรม

- กิตติเดช ศรีสุวรรณ. (2566). “แนวคิดการบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่ที่ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพการจัดการภาครัฐของหน่วยปฏิบัติการแพทย์ระดับสูงขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่น: กรณีศึกษาหน่วยปฏิบัติการแพทย์ระดับสูงเทศบาลนครรังสิต”. **สารนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. คณะรัฐประศาสนศาสตร์ : มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต**.
- ไชนันท์ ปัญญาศิริ. (2560). “กระบวนการทัศน์การบริหารจัดการองค์การภาครัฐไทย: เปรียบเทียบการจัดการภาครัฐแนวใหม่ (NPM) กับการบริการสาธารณะแนวใหม่ (NPS)”. **สยามวิชาการ**. 18(1): 3-5.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2542). **พุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สรวิชัย เปรมชื่น. (2559). คุณภาพการบริหารจัดการภาครัฐในระบบราชการไทย. **สำนักงานผู้ตรวจการแผ่นดิน**. 9(1): 41.
- สัญญา เคนาภูมิ และวัชรารักษ์ จันทนกุล. (2567). “การจัดการภาครัฐและเอกชน : การวิเคราะห์เปรียบเทียบ ความท้าทาย และการทำงานร่วมกันในการบริหารจัดการองค์กรร่วมสมัย”. **วารสารอินทนิลบริหารศาสตร์**. 1(1): 23-24.
- สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน. (2563). **คู่มือคำอธิบายและตัวอย่างพฤติกรรมตามมาตรฐานทางจริยธรรมสำหรับเจ้าหน้าที่ของรัฐ**. กรุงเทพมหานคร: กลุ่มโรงพิมพ์ สำนักงาน ก.พ..
- สำนักงานผู้ตรวจการแผ่นดิน. (2557). **เรื่องน่ารู้เกี่ยวกับผู้ตรวจการแผ่นดินว่าด้วยเรื่องของประมวลจริยธรรม**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานผู้ตรวจการแผ่นดิน.